

Türk Töresinde Askerliğin Yeri ve Türkiye’de Askerliğe Bakış Açısında Meydana Gelen Değişmeler

Nagihan ÇETİN

nagihan-cetin@hotmail.com

Özet

Türk töresinde askerlik sadece yetişkin erkeklere özgü bir değer değildir. Türk töresinde millet, ordu millet diye tanımlanmaktadır ve yetişkin erkeklerle birlikte kadın ve çocuklar da gerekli durumlarda asker olarak kabul edilmektedir. Asya Hun Devletine kadar Türklerde düzenli ordunun olmadığı, bir savaş ya da tehlike anında tüm milletin asker olarak savunmayla yükümlü olduğu bilinmektedir. Toplum içerisindeki iş bölümü ve değişen şartların etkisiyle zamanla askerlik çoğunlukla erkeklere özgü bir statü haline gelmiştir. Zorunlu askerlik uygulaması ile devletler savaşa hazır insan bulundurmaya, milli bilinci askerlik vasıtasıyla bireylere aşımak gibi işlevlerle özellikle erkek vatandaşları dönemlere göre değişen sürelerde askere almaya başlamıştır. Kültürel açıdan bakıldığında askerlik erkeğin sünnet olayından sonraki erginlenme olayıdır. Türk kültüründe askerlik yapmanın adamdan sayılmaması ya da askerliğini yapmayan kız verilmemesi gibi uygulamalar askerliğin bir erginlenme süreci olarak kabul edildiğinin göstergeleridir. Günümüzde Türkiye’de askerlik konusunda farklı görüşler dile getirilmektedir. Bir kesim, askerliğin kutsal olduğunu ve her erkeğin askerlik yapması gerektiğini düşünürken bir diğer kesim mecburi askerliğin insan haklarına aykırı olduğunu ve askerlik yapıp yapmamanın kişinin kendisinin karar vermesi gereken bir durum olduğunu savunmaktadır. Diğer taraftan belirli bir ücret karşılığında askerliğini bedelli asker olarak yapanların sayısı hiç de az değildir. Bu makale Türk töresinde askerliğin yerinin tespit edilmesi ve sonrasında Türkiye’de askerliğe bakış açısında zaman içerisinde meydana gelen değişmeler ve bu değişmelerin sebepleri üzerinedir.

Anahtar Kelimeler: Türk kültürü, töre, askerlik, insan hakları

The Importance of Military Service in Turkish Custom and Changes That Took Place on the Perspective Towards Military Service in Turkey

Abstract

Military service is not a male-specific value in Turkish custom. Turkish nation is defined as an “army-nation” and, when necessary, women and children are also considered as soldiers as well as adult males. It is known that there was not a regular army in Turks until Asia Hun Empire and that all members of the nation were responsible to defend their country as soldiers in case of warfare or danger. Military service became a male-specific status over time with the impact of division of labor and changing conditions in society. With compulsory military service, nations started to enroll people in the military service in the changing periods with the functions such as having people ready for warfare and inducing the national conscious to individual by means of military service duty. From the cultural perspective, military service is another initiation event after circumcision. We can understand that the military service is an initiation process in Turkish culture because men who have not done military service is not regarded to be real men and they are not given a girl in marriage. Nowadays, various views regarding military service are uttered in Turkey. Some people think that military service is a sacred duty and that every male should do military service whereas others think that the compulsory military service is against human rights and it is up to person to decide whether to do his military service or not. On the other hand, there are numerous people who did their military service within short period or people who did their military service through payment. This paper is related to identifying the importance of military service in Turkish custom and to the changes that took place in the perspective towards military service in Turkey and to the reasons of such changes.

Keywords: Turkish Culture, custom, military service, human rights

1. Giriş

Askerlik konusu, farklı gerekçe ve şekillerde de olsa Türkiye'nin gündeminde sıklıkla yer alan bir konudur. Bu konuda Türkiye'de zamanla farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Askerliğin Türk milletinin karakteristik bir özelliği olduğunu düşünenlerin yanında, zorunlu

askerlik hizmetinin ulus devlet anlayışının bir uzantısı olduğunu düşünenler ve askerliğin mecburi bir hizmet olmaması gerektiği, bireylerin imkân ve tercihleri doğrultusunda askerlik hizmetini farklı şekillerde yerine getirmesinin uygun olacağı yönünde fikir beyan edenler de bulunmaktadır. Bu çalışma da Türk töresinde askerliğin yeri üzerine genel bir değerlendirme yapıldıktan sonra; Türkiye’deki askerlikle ilgili görüşler ortaya konularak bu görüşlerden hareketle askerliğe bakış açısında meydana gelen değişimler incelenecektir. Çalışma kapsamında ilk olarak Türk töresinde askerliğin ne olduğu üzerinde durulacak, sonrasında askerliğin işlevleri dikkate alınacaktır. Çalışmanın devamında mecburi askerlik, uzun dönem-kısa dönem askerlik, ücretli askerlik, vicdani red ve profesyonel askerlik kavramları doğrultusunda Türkiye’deki askerliğe bakış açısında meydana gelen değişimler bir silsile halinde incelenecektir. Çalışmanın amacı, askerlik hizmetinin de insan için olduğunu, değişen bağlamlara dayalı olarak bu hizmetin yerine getirilmesinde değişikliklere gidilebildiğini Türkiye özelinde ardı sıra yapılan değişiklikler ile görünür kılmaktır.

2. Türk Töresinde Askerliğin Yeri

Bu çalışma çerçevesinde töreden kasıt Ziya Gökalp’in adlandırmasına uygun olarak Türk töresidir. Türk Töresi, Türk dünyasının genelinde hâkim olan, devletin yönetiminde ve toplumsal hayatın düzeninde uygulanması zorunlu olan, geçerli olduğu toplumun tamamının uymakla yükümlü olduğu, uyulmadığında toplum ve otorite tarafından çeşitli yaptırımlar uygulanan, zamana göre bazı değişikliklerin yaşandığı kurallar bütünüdür. Eski Türk devletlerinin temelinde kağanın yetkilerini, kağanın halka karşı olan görevlerini, halkın sorumluluklarını belirleyen kuralların tümüne “töre” adı verilmektedir. Kağan devletin başına geçince devleti tanrı adına (Tanrıdan aldığı kut ile) töreye uygun olarak yönetmek zorundadır ve kağan da tüm halk da töreye uygun hareket etmek mecburiyetindedir.

Türk töresi hem yöneticiye hem de yönetilenlere birtakım haklar verirken görevler de yüklemektedir ve bu görevlere uyulmadığı takdirde en basit yaptırım olarak görebileceğimiz kınamaktan en ağır yaptırım olarak kabul edilen idama varıncaya kadar çeşitli cezaların tatbikini de ön görmektedir.

Örneğin Türk töresinde bağlı olunan topluluğa, devlete bağlılık ahlakın vazgeçilmez bir kuralıdır. “Eski Türklerde hiçbir Türk, kendi ili, yani milleti için, hayatını ve en sevgili şeylerini esirgemezdi” (Gökalp, 2005:146).

Törede oldukça önemli bir yere sahip olan vatan sevgisini göstermenin toplum tarafından bireyden beklenen en bariz yollarının başında askerlik gelmektedir. Tarihi kaynaklardan günümüze yerli ve yabancı kaynaklara baktığımızda Türk milletinin en belirgin özelliklerinden biri olarak askerlik özelliğini görmekteyiz. Türk milletinin ordu-millet, asker-millet olarak tanımlandığı çalışmaların sayısı hiç de az değildir. Son yıllara kadar Türkler için askerliğin önemi tartışmaya açık bir konu bile değildir. Türk milleti ve askerlik söz konusu olduğunda “askerliğin bir vatan borcu, namus borcu olduğu, her Türk’ün asker olarak doğduğu, askerlik yapmayan erkeğin adam sayılmadığı, sayılamayacağı” gibi ifadeler pek çok ağızdan sıklıkla dile getirilen söylemler olmuştur. Elbette ki bu durum sebepsiz değildir. Türk kültürüne baktığımızda Türklerin yaşam şeklinde bozkır hayat şartlarının etkisiyle askeri gücün önemli olduğu, Türklerin gittikleri yerleri yurt edinebilmek ve hali hazırdaki yurtlarını korumak için savaşmak zorunda kaldıkları bir gerçektir. Haliyle mevcut yaşam koşullarının etkisiyle Türklerin savaşçı özellikleri gelişmiş ve ordu düzeninden savaş aletlerine, askerliğin önemli unsurlarından olan pek çok alanda yenilikler yapmışlardır.

Türkler ve askerlik üzerine yapılmış birtakım çalışmalarda Türk milletine ordu-millet denmesinin bir mit olduğu vurgulanmaktadır. Bu

vurgu yapılırken mitler doğruluk payı ve geçerliliği olmayan bilgilermiş gibi bir izlenim uyandırılmaktadır. Hâlbuki mitler, toplumların inanç kökleridir ve toplumların hayat tarzlarından, dünya görüşlerinden derin izler taşıyan kültürel unsurlardır. Elbette ki gerek Cumhuriyet öncesi Türk devletlerinin bazılarında gerekse Osmanlının son dönemlerinde ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Fransız Devrimiyle başlayan milliyetçi düşünceler sonucu ulus inşasında askerliğin bir vatandaşlık borcu olduğu izlenimi siyasi yollardan bilinçli bir şekilde canlı tutulmaya çalışılmıştır. Fakat tüm bunlar Türklerin askeri konulardaki başarısının kurgu olduğu anlamına gelmemektedir. Çünkü Türk töresinde askerlik vatana, vatandan ziyade cihan hâkimiyeti mefkûresi doğrultusunda dünyaya adaleti yaymak adına tanrıya ödenen bir borçtur.

Bu görüşün bir uzantısı olarak günümüzde de vatana ihanet eden kişi toplum tarafından affedilmez, bu kişilerin ahlak, şeref sahibi olmadıkları düşünülür ve toplum elinden geldiğince bu kişilere ayıplamak, kınamak, dışlamak gibi yaptırımlar uygular. Hatta töreye göre vatani koruma işi olan askerlik vatan, namus borcudur ve askerden kaçmak ahlaksızlıktır. Bazı yörelerdeki “bizde askerliğini yapmamış erkeğe kız dahi verilmez” şeklindeki söz vatani korumayan insanların ahlaki olarak değersiz kabul edildiğinin bir göstergesidir.

Türk töresinde ahlak kuralları bünyesinde vatana bağlılık dışında önemli olan bir diğer konu da namustur. Namus hem ahlakın bir parçası hem de törenin birebir ilişkili olduğu kavramlardan biridir ki namus hem törenin bir dayanağı, hem de törenin, kurallarının uygulanması gereken önemli bir alanıdır.

Namusun ne olduğu ve töreyle ilişkisi üzerine çeşitli çalışmalar yapılmıştır; fakat bu çalışmalarda namus konusunda cinsiyete göre bir ayırım yapıldığı gözlenmektedir. “Namus, daha çok kadın cinselliği etrafında şekillenir ve cinsel davranışlar ile ilgili gelenek ve göreneklerden kaynaklanmaktadır. Namusun başlıca kuralı,

kadının cinsel saflığını koruması olarak görülmektedir. Kadının cinsel saflığından hem kadın hem de onu himayesi altında bulunduran erkek sorumlu tutulmaktadır” (İlköz 2007: 15). Bu tanımlamalarda namusun temelinde kadın olduğu ve erkeğin de ancak kendi annesi, kız kardeşi, karısı ve ya kızı gibi kendisiyle yakınlığı bulunan kadınların namusunu koruyarak namuslu olabileceği vurgulanmaktadır. Yani erkek, kadının namusunu koruduğu sürece namusludur. Bununla birlikte erkek başka kadınların namusuna el uzatmamakla da namusunu korur. Hâlbuki Türk töresinde erkeğin namusu olarak değerlendirilen at, silah gibi pek çok unsur vardır. Konumuz açısından baktığımızda askerliğin de bir namus borcu olarak görüldüğünü söylemek mümkündür.

Aslında nasıl ki Türk töresi namusu sadece kadına bağlı bir değer olarak ele almıyorsa, aynı doğrultuda kendi namusunu koruma görevini de kadının kendisine vermektedir. Eski Türk devletlerinde kadınların da erkekler gibi savaşçı olduğu, Osmanlı döneminde padişahın eşlerinden kızlarına kadar kadınların hançer taşıyarak gerekli durumlarda kendilerini korumaları gerektiği bilinmektedir. Bir anekdotta ise Atatürk’ün Dersim olaylarında görev yapan Sabiha Gökçen’e kendi silahını vererek, eğer operasyon başarısız olursa isyancıların eline geçmesinden gerekeni yaparak kendisini korumasını söylemesi anlatılmaktadır (Gökçen, 1981: 107) ve burada da Türk töresine uygun olarak kadından kendi namusunu kendisinin koruması beklenmektedir.

Türk töresi açısından asker olmak, aynı zamanda vatan için ölmeyi göze almak anlamına da gelmektedir. Türkiye’de bireye kazandırdığı toplumsal statü bakımından şehitlik ve gazilik, askerlikten ayrı düşünülemeyen kavramlardır. Şehitliğin dayanağı Kur’an-ı Kerim’deki Bakara Suresinin 154. Ayetidir. Ayet “Allah yolunda öldürülenlere ölümler demeyin. Bilakis onlar diridirler, lakin siz anlayamazsınız.” şeklindedir ve Türk milleti bu ayet üzere askeri görevini yaparken ölenlerin şehit olduğuna ve ölmediklerine inanmaktadır.

3. Türk Kültüründe Genel Hatlarıyla Askerliğin İşlevleri

-Ülkenin savunmasına hazır güç bulundurmak.

-Bireylerin askerlik yaparak vatani hizmetlerini yerine getirmelerini, vatana borçlarını ödemelerini sağlamak. Türk töresinde vatan sevgisinin önemli olduğu bir gerçektir. “Vatan sevgisi imandandır”, “Söz konusu vatansa gerisi teferruattır”, “Şehitler ölmez vatan bölünmez”, “Vatan sağolsun” sözlerinin toplum hafızasında yer etmesi, neredeyse her şehit cenazesinde yinelenerek milli birlik ve bütünlüğü sağlayıcı işlevler yüklenerek kullanılması bundandır.

-Bireylere milli değerlerin aktarımını sağlamak. Günümüzde Türkiye’de zorunlu askerlik uygulaması vardır ve bu askerliğin bir kısmı askere alınan gençlerin eğitimi ile geçmektedir. Bu eğitimlerde vatan, bayrak gibi milli değerler vurgulanarak gençlerde milli bilincin oluşması amaçlanmakta ve devlet tarafından korunması istenen değerler ön plana çıkarılmaktadır.

-Ergenlik döneminden çıkmış bireyleri disiplin altına alarak eğitmek. Ergin, olmuş, yetişmiş, kemale ermiş şeklinde tanımlanabilirken; erginlenme toplumda ergin kabul edilmek için bir geçiş sürecidir. Türk toplumunda erkek çocuklar için sünnet ve askerlik birer erginlenme dönemleridir. Sünnet sonrası “artık erkek oldun” denilen çocuk, askere gidip geldikten sonra ise “adam” olabilmektedir. Genç bundan sonraki hayatında daimi bir iş arayışına girişebilir, evliliğe daha ciddi yaklaşabilir. Yani bireysel olarak ileriki hayatında yapacağı bir takım işler için askerlikten sonrası için planlar yapması söz konusudur. (Bu planları ekseriyetle asker ocağında şafak beklerken yapmaktadır.) Bu durum kent hayatında ve günümüzde daha sıkça karşılaşılan bir yaklaşımdır. Çünkü kırsalda ve geçmiş dönemlerde evlilik başta olmak üzere bir takım gelecek planları için askerlik bir engel olarak görülmemekle birlikte, kimi yörelerde askerden dönememe ihtimaline

karşı askere gitmeden önce evlenip soyunun devam etmesi de önemsenmektedir” (Mormenekşe, 2007: 23).

4. Türkiye’de Askerliğe Bakış Açısında Meydana Gelen Değişmeler

Türkiye’de askerlikle ilgili en belirgin aynı zamanda tartışmalı uygulama, zorunlu askerlik uygulamasıdır. Zorunlu askerlik, bazı ülkelerde, ülke kanunlarına göre belli bir yaşa gelen erkek (ve bazen kadınların) yükümlü oldukları, süresi kanunlarla belirlenen devlet hizmeti olarak tanımlanabilir.

Bugünkü anlamıyla zorunlu askerlik uygulamasının kökleri Fransız Devrimi’ne dayandırılmaktadır ve zorunlu askerlik uygulaması ile vatandaşlık arasında bir bağ kurulmaktadır. “Modern zorunlu askere alma sistemi, 1789 Fransız Devrimi’nden sonra ortaya çıkan ulus-devlet kavramıyla paralel biçimde gelişmiştir. Zorunlu askere alma, askerlik tarihinde yeni bir anlam kazanmıştır. Fransız Devrimi’nden sonraki yüzyılda askerlik hizmeti Fransız erkekleri açısından vatandaşlığın sembolik bir parçası haline gelmiştir. Zorunlu askere alma, ulusu korumanın yanı sıra ulus inşası sürecinde de önemli sayılmıştır. Asker olmak daha önceleri sadece soylulara ait bir ödevken, Devrim’den sonra bu ödev tüm erkek vatandaşları kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bu durum, halkın ordusunu (kitlesele bir ordu) yaratmıştır. (Çınar, 2014: 29).

Zorunlu askerlik uygulamasının olduğu Azerbaycan, Rusya, Norveç gibi ülkeler gibi Türkiye’de de ülkenin güvenliğini sağlamak adına savunma gücü oluşturmak gibi amaçlarla birlikte ulus devlet inşası sürecinde zorunlu askerlik uygulamasına başvurulmuştur. Fakat bu uygulamanın yasal temelleri konusunda hukukçular arasında farklı görüşler ve yasalar arasında çelişkiler mevcuttur.

Örneğin anayasa mahkemesi eski raportörü Osman Can'ın belirttiğine göre “Anayasanın sistematiğinden ve amaçsal yorumundan zorunlu askerlik hizmetinin anayasal bir gereklilik olduğu sonucunun hiçbir biçimde çıkarılamayacağı sonucuna ulaşmaktayız. Çünkü, Anayasa'nın 72. Maddesi'nin zorunlu kıldığı tek kategori “vatan hizmeti”dir. Ancak bu vatan hizmetinin nasıl anlaşılması gerektiği madde içinde bize açıklanmaktadır. Hizmetin yerine getirilmesinin biçimleri alternatifli olarak sıralanmaktadır:

1. Silahlı kuvvetlerde ya da
2. kamu kesiminde yerine getirme,
3. veya getirilmiş sayılma.

Bu üçlü ayrım ne anlama gelmektedir? Silahlı kuvvetlerde vatan hizmetinin yerine getirilmesinin, anayasanın öngördüğü tek yol olmadığını göstermektedir. Bunun da ötesinde insanlara alternatif tanımamanın anayasanın lafzına da aykırı olduğunu göstermektedir. Vatan hizmeti alternatifli olarak öngörülen bir hizmettir, bu tartışmasızdır (Can, 2008: 302-303). Bununla birlikte “zorunlu askerlik, anayasal bir direktif olmadığı gibi, askerliği zorunlu olmaktan çıkarmak için anayasa değişikliğine gitmeye gerek yoktur” (Can, 2008: 304).

Diğer taraftan zorunlu askerlik, “Türkiye Cumhuriyeti tebaası olan her erkek, işbu kanun mucibince askerlik yapmağa mecburdur düzenlemesini getiren 1111 sayılı Askerlik Yasası'nın (AY) I. Maddesi ile yasalardaki ifadesini bulmaktadır. Askeri Ceza Yasası'nın (ACY) 45. Maddesi de, kişilerin dini ya da vicdani nedenlerle askerlikten kaçamayacaklarını ve verilecek bir cezanın bu nedenle ortadan kalkmayacağını düzenleyerek bu yükümlülüğü mutlaklaştırmıştır” (Üçpınar, 2008: 316).

Türkiye'de zorunlu askerlik uygulamasında zamanla bireylerin, toplumun ve devletin ihtiyaçları doğrultusunda esneklikler oluşmaya

başlamıştır. Zorunlu askerlik uygulaması Türkiye vatandaşı olan ve muafiyet şartlarını taşımayan tüm erkek bireyleri kapsayan bir çatı olarak kalmış ve bunun altında kısa dönem- uzun dönem askerlik ve bedelli askerlik uygulamalarına yer verilmiştir. Kısa dönem askerlik kısaca en az dört yıl üniversite düzeyinde eğitim alan erkeklerin normal askerlik süresinin yarısı kadar askerlik yapmasıyken bedelli askerlik, Türkiye’de Osmanlı döneminden bu yana aralıklarla zorunlu askerliğe alternatif olarak süre kısalması karşılığı nakit bedel ödenmesi mantığına dayanan bir uygulamadır. Uygulamanın dayandırıldığı gerekçeler ordunun ve devletin maddi ihtiyaçları ve bireylerin işlerini kaybetmemeleridir. Uygulamanın Anayasa Mahkemesi tarafından eşitlik ilkesini ihlal etmediğine karar kılınmıştır.

Bugün için Türkiye’de kısa dönem askerlik yapmak için üniversite eğitimi alan bireylerin sayısı hiç de az değildir. Üniversite eğitimi almak bir meslek edinmenin, kendini geliştirmenin yanında bir bakıma zorunlu askerlik süresini azaltmak için kullanılan bir araç durumuna da gelmiştir.

Kaynaklara göre Osmanlı Devletinden beri zaman zaman uygulanan bedelli askerlik ise gündeme geldiği hemen hemen her dönemde tartışma konusu olmaktadır. Toplumun bir kesimi bedelli askerliğin eşitlik ilkesine aykırı olmadığını, insanların imkânları ölçüsünde bu yolu seçebileceklerini savunurken, diğer bir kesimi zengin ile fakir arasında ayrıma sebep olduğunu belirterek bu uygulamaya karşı çıkmaktadır.

Türkiye’de askerlik hakkında bu konuların dışında bir de vicdani red meselesi vardır. Vicdanî ret (VR), en basit haliyle, bir bireyin politik görüşleri, ahlaki değerleri veya dinsel inançları doğrultusunda zorunlu askerliği reddetmesidir.

Türkiye’de vicdani red denildiği zaman başlarda toplumun büyük bir kesimi tarafından erkeklerin askerlikten korkması, bu sebeple askerliği

reddetmesi anlaşılmaktaydı. Zamanla bunun oldukça sığ bir görüş olduğu ortaya çıktı. Vicdani reddin korkmak dışında birçok sebebi vardır ve kökleri hiç de yakın zamanlara dayanmamaktadır.

“Vicdani red, bilinen ilk vicdani redcinin dinden kaynaklı pasifizmi yüzünden idam edildiği 3. yüzyıldan bu yana çok yol kat etmiştir; günümüzde, uluslararası ve ulusal mekanizmalar dini, etik, manevi, felsefi, insancıl veya benzeri kanaatlerle, yani sadece dini sebeplerle olabildiği gibi din dışı sebeplerle de vicdani reddi kabul etmeye başlamıştır” (Çınar, 2014: 23).

Dini inançlar dışında bireylerin vicdani redçi olmalarının pek çok sebebi bulunmaktadır. Dini sebepler dışında “en çok karşılaşılan ret sebepleri olarak şunlar görülmektedir:

- Düşman olsa dahi insan öldürmeye karşı olmak,
- Ast-üst ilişkisi içerisindeki yapılanmalarda yer almayı ahlâki bulmamak,
- Güncel sorunlardan dolayı o ülkenin silahlı birliğinde bulunmayı ideolojik ve dini inanca aykırı bulmak.

Vicdani redçilerin hepsi askerlik hizmetini tamamen reddetmemektedirler. Bu durum vicdani redçileri sınıflara ayırma ihtiyacını doğurmaktadır. Vicdani redçiler “Total, alternatifçi, silahsız askerlik hizmetini savunan ve seçici vicdani redçiler” (Çınar, 2014: 38) olarak kategorize edilebilir. “Total” vicdani redçi hem silahlı hem de silahsız askerlik hizmetinde bulunmayı reddederken, alternatif sivil hizmet seçeneğini de kabul etmemektedir; oysa “alternatifçi” redçi silahlı veya silahsız askerlik hizmetinde bulunmayı reddetmekle birlikte, alternatif sivil hizmete karşı ayak dirememektedir. Bir kısım araştırmacılar seçici vicdani red hakkının tanınmasının aslında ordunun maneviyatını kaybetmesine yol açmadan, idari verimliliğini arttırdığını öne sürmektedirler. Askeri emirlere uygun hareket

etmeyecek vicdani redçilerin ayıklanmasının ordunun yararına olduğunu savunmaktadırlar. (Çınar, 2014: 51)

Her ne kadar vicdani reddin tarihi çok eski zamanlara dayanıyor olsa da bireylere bunun bir hak olarak verilmesi oldukça yenidir. “Vicdani ret düşüncesi geniş anlamda ilk olarak 19. yüzyılda ortaya atılmış, 20. yüzyılın başlarında I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı sırasında taraftar bulmuştur. Vicdani ret hakkı, günümüzde Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu tarafından temel insani hak olarak kabul edilmiştir. Türkiye’de ise vicdani red bir hak olarak tanımlanmamaktadır. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan her erkek muafiyet koşullarını sağlamıyorsa askerlik görevini yerine getirmekle yükümlüdür. Türk kültürü içerisinde düşünüldüğünde bir erkeğin mazeretsiz yere askerlik yapmaması kabul edilebilir bir tutum değildir. Kaldı ki her ülkenin kültürü gibi tarihi de, komşu devletlerle ilişkileri de ve bunların neticesinde askeri güce ihtiyaçları da farklıdır. Bu yüzden de Türkiye’de vicdani red, diğer ülkelere göre çok geç bir tarihte, 1990 ve sonrasında gündeme gelmiştir ve bu tarihten 2016 yılına kadar vicdani redçi olduğunu açıklayanların sayısı 367’dir” (Şahmaran, 2014).

Askerlik konusundaki bir diğer konu ise profesyonel askerlik uygulamasıdır. Profesyonel askerlik, isteyen bireylerin askerliği meslek olarak seçmeleri ve maaş karşılığında askerlik yapmalarıdır. Türkiye’de askerlik konusunda gerek askerlik sürelerinin kısaltılması, gerek bedelli askerlik uygulamaları ile ordunun profesyonel askerliğe doğru geçişi süreci hazırlanmaktadır. Askerlik hâlâ erkek vatandaşlar için bir mecburi hizmettir; ama süresinde ve yerine getiriliş biçimlerinde değişik uygulamalara geçilerek profesyonel askerliğe geçiş hızlandırılmaktadır.

5. Sonuç

Türk kültüründe halk hukukunun temelini oluşturan Türk töresinde askerliğin yeri büyüktür. Askerlik bireylerin hem vatana, millete hem de tanrıya borçlarını ödemelerinin bir aracı olarak görülmektedir. Pek çok devlet gibi Türk devletleri de askerliğin işlevlerinden faydalanmaktadır.

Türk töresinde önemli bir yere sahip olan askerliğe bakış açısında içerisinde bulunulan zamanın şartlarına göre değişimler olmaktadır. Türkiye örneğinden baktığımızda askerliğin vatan sevgisiyle eş olarak kabul edilmesi görüşünün zayıfladığı görülmektedir. Pekâlâ, vatanını seven pek çok insan da askerliğin gereksiz uzunlukta olduğunu düşünmektedir. Kanunlar yoluyla askerlik süresinin her geçen gün kısılması da bu düşüncelerin devlet tarafından da kabul edildiğini göstermektedir. Kaldı ki artık toplum içerisinde askerliğini kısa dönem yapanlara ya da bedelli olarak yapmak isteyenlere çok da sert tepkiler gösterilmemektedir. Askerliğini bedelli olarak yapanların aslında Türk kültüründen uzak insanlar olmadığı, vatani hizmetten kaçmadıkları, imkânları ölçüsünde böyle bir haktan yararlandıkları görülmüştür ve zamanla toplum içerisinde bu durum yadırganmamaya başlamıştır. Hatta zorunlu askerliğin getirilerinin yanında götürülerinin de olduğu bu yüzden de ordunun tamamen profesyonel askerliğe geçmesi gerektiği de dile getirilmektedir. Değişimin bir diğer boyutu olarak da zorunlu askerliği reddedenlerin sayısının da giderek artmasıdır.

Türkiye’de vicdani red konusunda redçileri tatmin edecek somut bir çalışma yapılmamaktadır. Türkiye bu noktada Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kararlarını da tanımayarak kendisinin vicdani redçi olduğunu açıklayan bireyleri ya askeri cezalarla birlikte askerlik hizmetini yapmak ya da bu insanları asker kaçağı olarak yaşamak durumunda bırakmaktadır.

Genel olarak bu duruma sebep olarak mevcut anayasa, Türk kültürünün yapısı, zorunlu askerliğin bir vatandaşlık görevi olduğu ileri sürülmektedir. Oysaki kültürün değişkenliği göz önüne alındığında, toplumun yapısının her geçen gün değiştiği, dönüştüğü düşünüldüğünde vicdani reddin/vicdani redçilerin yokmuş gibi kabul edilmesinden önce bunun bir gerçek olduğu dikkate alınarak çözümler bulunmaya çalışılması bir çıkar yol olacaktır. Belki zorunlu hizmetin olduğu bir ülkede total redçilik eşitlik ilkesine aykırı olarak görülebilir; fakat zaman içerisinde en azından alternatif hizmetlerin bir seçenek olarak sunulması şartları biraz daha yumuşatarak toplumun bunu kabullenmesini bir nebze olsun kolaylaştıracaktır. Önemli olan değişimlerin üstten alta yayılma şeklinde değil de tabandan üste yayılma şeklinde olmasıdır. Nasıl ki askerlik süresinde toplumun talepleri doğrultusunda bir kısaltmaya gidiliyorsa bu konuda da zamanla yeni düzenlemelere gidilebilir.

Kaldı ki 2015 yılında yaşanan olaylar neticesinde Türkiye’de askeri kurumların yapısında ve işlevlerinde istendiği takdirde değişikliklere gidilebildiği görülmüştür. Her ne kadar bu olaylar Türk milletinin gözünde askerin ve askerliğin değerini somut bir şekilde düşürmese de askerlik kurumunun yapısının ve işlevlerinin sorgulanmasına sebep olmuştur. Askerlik hala Türk toplumu için saygın bir statüdür, hala toplum şehitlerin ölmediğine inanmaktadır, fakat her erkeğin zoraki olarak askere alınmasının gerekliliği konusunda soru işaretlerine sahiptir. Bu arada on beş Temmuz olayları da Türk milleti için ifade edilen ordu-millet, asker-millet özelliklerinin sadece mitik bir öge olmadığını, gerek görüldüğü durumlarda milletin Türk töresine uygun olarak kadın erkek, çocuk yetişkin demeden gerekli tepkiyi gösterebileceğini somut bir şekilde yakın tarihte göstermiştir.

Kaynakça

- Can, O. (2008), “*Vicdani Red ve Anayasa*”, Türkiye’de Vicdani Red, Çarklardaki Kum: Vicdani Red Düşünsel Kaynaklar ve Deyimler, Özgür Heval Çınar (Ed.), İstanbul: İletişim Yayınları, s. 291- 334.
- Çınar, Ö. H. (2014), *Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Vicdani Red ve Türkiye*, Çev. Defne Orhun, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Gökalp, Z.(2005), *Türk Töresi*, Toker Yayınları. İstanbul.
- Gökçen, S. (1981), *Atatürk’ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti*, Türk Hava Kurumu Yayınları, İstanbul.
- İlköz, G. (2007), *2003-2006 Yılları Arasında Töre Cinayetlerinin Ana Akım Medyada Yer Alma Şeklinin Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mormenekşe, F. (2007), *Bir Erginlenme Modeli Olarak Askerlik Folkloru*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şahmaran, E. (2014).,“*Vicdani Ret Kolay Olmayacak*”. http://www.kibrispostasi.com/index.php/cat/1/col/159/art/21782/PageName/KIBRIS_POSTASI, (erişim tarihi: 11.10.2015).
- Üçpınar, H. (2008), “*Türkiye’de Vicdani Reddin Suç ve Ceza Konusu Olması ve Sonuçları*”, Çarklardaki Kum: Vicdani Red Düşünsel Kaynaklar ve Deyimler, Özgür Heval Çınar (Ed.), İstanbul: İletişim Yayınları, s. 313- 334.

